

Bemærkninger paa en Reise i Sogn og Søndfjord 1823.

Alf Dr. J. Neumann,
Biskop over Bergens stift.

Anden Afdeling,
Justedals-Reisen * 1).

Fra Dale Prestegaard i Lyster til Justedalens Prestegaard er vel ikke mere end 3 Mile, men man gjør dog vel i at passe Tiden, og ikke begive sig for sild paa Veien. For os gik imidlertid en Deel af Morgenstunden bort, inden Hestene kom, bleve mønstrede, sadlede og fløvede $\therefore$ paalæsfede det Gods man fører med sig i Kufferter, Kister, Skrin eller Badsække, hvilket fordeles i Kløverne paa Hestens begge sider til omtrent lige Tyngde. Først Kl. 8 stege vi til Hest, Provst Qvale, Justedalens Præst Aabel, og jeg. Min tro Følgesvend T. lod jeg denne Gang blive tilbage, fordi jeg tænkte mig Reisens Besværlighed, uagtet mine Forestillinger herom langtfra ikke naaede Virkeligheden. T. havde imidlertid, af Omhyggelighed for mig, skaffet

en Cicerone tilveie, den han paalagde ikke at vige fra min Hest, og at være ansvarlig for Principalen. Denne Person var skydsstofferen i Mariffjæren, Bernt, der er bekjendt med alle stier i Fjeldene, og som Reifende havde i senere Tider gjerne benyttet sig af, som Veiviser i disse ubeibare Egne, som og paa Bræerne; et paalideligt Menneffe, og billig i sine Fordringer, hvilket sidste ellers begynder at gaae af Moden, siden Englænderne have faaet Bane paa at komme her, og med rund Haand at udøse fedler, ei blot af de hvide, men selv af de blaae og de gule, som havde de intet Værd.

Et deiligt Veir begunstigede vor Reife. Veien gaaer i jævn Straaning op igjennem *Dalsdalen*, der strækker sig en Miil opad til Foden af de høiere Fjelde lige i Nord. Denne Dal deler sig i tvende Dele, af hvilke den sydligere kaldes *Hjemdalen*, og skal efter et gammelt sagn, have været en Søe, som ved at aabne sig et Udløb er forsvunden. *Dals-Elven*, som falder ud ved Entesædet *Qvale* nede i *Lyster*, løber her igjennem. Dalen er trang, og ubeboet, naar man undtager de Sæterhuse, som findes hist og her, men som nu ogsaa vare aldeles menneffetomme, saasom det større *Qvæg* netop i denne Morgenstund var drevet op i de høiere Sætere, og Budeierne vare fulgte med Busskaben. Kun nogle Kalve og Sviin saae vi vanke omkring. Foruden Græsgangene eller Sætermarken fandt vi her ogsaa dyrket og med Gjerder indhegnet Engeland, hvor Græsset vorte frodigen, og Blomsterne stode flyngeviis i broget Farveverel. Dette strøg er rigt paa Glimmerkifer, og paa herlige Hellebrud. Her findes ogsaa en mineralist Kilde, men af hvad Natur kan jeg ikke si. Dalens Nordlige Deel kaldes *Fremdalen*, og gaaer op til *Rilen*, en Gaard lige i Enden af Dalen, hvis Husebygninger man har flere Gange maattet flytte for Snesfredenes skyld, der huser farlig her, og styrte Alt overende. Nar man træder ind i denne Dal, saa viner man strax Naturen i en alvorligere stiel. Klippemasserne rage skarper frem, Fjeldene høine sig, uhyre Ræmpeste ligge spredte i Dalstrøget, Bjergstrømmene styrte med Bulder ned fra Høiderne. Jeg saae af dette Slags een mærkelig især, der kom fra Fjeldets Tinde i brusende Fart, men fangedes omsider i en Klipperist, og blev saa, efter at have

fyldt denne i en lang strækning, tilsidst, omtrent paa Fjeldets Midte, aldeles borte, uden at jeg ved Foden af Bjerget kunde opdage noget dens Udløb. Animalisk Liv var her ikke at fornemme, førend vi kom henimod den omtalte Gaard Kilen, hvor Flokke af Geder og Faar kom os imøde, og bleve ved at følge os end langt op i Fjeldet. Her laae ogsaa dyrkede Marker, men omgivne af en vild Natur, der truede allevegne med ødelæggelse. Træerne stode fast alle i en skjæv Retning, med deres Toppe ydmygt duffende til Jorden, som Tegn paa deres Underkastelse under Sneelavinernes frygtelige Herredømme.

Sidindtil vare vi uden al Besværlighed stegne Dalen opigjennem, til hvad Høide, veed jeg ikke, under Fjeldets Fod. Men nu gif det for Alvor til Fjelds. Vi saae den vildeste Natur omkring os; vi saae $\frac{1}{3}$ Miil op mod skjerne Toppen ligge af det Fjeld, som vi skulde bestige; men Veie, eller Spor af Veie, saae vi intet til. Bratheden gjorde det umuligt at tage den korteste Linie; vi maatte ride i bestandigt Sikzæk, undvigende de nedstyrtede Fjeldstykker, og smuttende igjennem det hist og her vøgende Krat. Det gif sommetider igjennem idel Forvittringer, hvor Hestene med Nøie fandt Fodfæste. I en af disse Passager faldt endog, til Bernts store Bestyrtelse, min Hest i Rnæ; men jeg blev rolig siddende paa den, indtil man fik løftet den op igjen. Dog var dette ikke det værste. Jeg studsede, da jeg kom høiere op i Fjeldet, og saae steile Snævninger for mig, som man sagde Hesten nødvendig maatte opad, og hvor det arme Dyr virkelig med anstrengt Kraft maatte skyde sig op, men hvor Rytteren ogsaa med ligesaa anstrengt Kraft maatte holde sig fast, og tage Ligevægten meget nøie i Agt, for ei at falde baglænds. Det er vidstnok, at man paa slige steder kunde stige af, og dette gjorde jeg paa enkelte; men den Uvante trættes let under saa møjsomme Klavringer, eller sættes i en Transpiration, som, formedelst de kolde Vinde fra Bræerne, let kan vorde ham skadelig; og den Vante agter ikke saadant Ridt. Dette var Tilfældet med mine Reisefæller, og deres Mod styrkede mit. — Ja, det behøvedes omfider at styrkes! Et Par Gange allerede havde jeg redet over og igjennem stridtløbende Bjergstrømme, men Vandet var ikke dybt, og jeg kunde see deres Bund. Men med eet kom vi for en skummende Elv, der styrtede sig i

små Fossfald ned over Bjerget i en Vinkel af omtrent 20 Grader. Hvor skal vi nu hen? spurgte jeg min Fører. — Opigjennem Fossen, Far, svarede Bernt. Nu i Guds Navn, sagde jeg. Uncle Rjølbånd i la Motte Fouqués Undine stod skinbarligen for mine øine. Jeg kastede mig trøstigen i hans Favn, da jeg saae, hvor fortrolige mine Reisefæller vare med ham, og vi kom uden Møie op igjennem. Fare var der heller ikke ved, thi Bunden var jævn paa de små Ufsatser nær, der dannede Fossfaldene, men som Hesten let steg op over, og Vandet var ikke dybt; det syntes kun frygteligt, fordi man ei, formedelst Elvens skummende Fart, kunde med øinene maale Dybden. Hvad Mennesket dog er et Bandedyr! Nu vandres og vides disse Fjeldstier vel hundrede Gange af dem i Goupne eller i Justedalen, som have samfærjel med Lyster, og Enhver kjender dog Besværligheden af denne Vandring; men Ingen tænker alvorlig paa at saae en mindre vild Bei anlagt, hvilket dog vissefællen lod sig gjøre, naar Villien og to Bygdelauges forenede physiske Kræfter kom til. Man er fra Barnsbeen af vant til at finde Bei op og ned ad Fjeldet, uden at holde sig til nogen bestemt Retning, og saa overseer man det Besværlige og det Frygtelige deri.

Endelig havde vi naaet *Storhougen*, disse rædsomme Fjeldes Toppunkt, i det mindste, som det syntes for os, inden stigningen begyndte; thi da vi kom derop, fandt vi rigtig nok større Høider bagenom. Her er det almindelige Hvilested paa Reisen, fast intet Huus er endnu at see. En jævn Grønning ligger her oppe paa Fjeldet, og den var i dette øieblik lige indbydende for vore Heste og os. Vi slap Hestene, og de græssede rolig omkring os, medens vi aabnede vor Madkurv, for ogsaa at hente nogen Restauration efter denne Opfart. Det blæste her oppe koldt fra de nærliggende Bræer, saa at jeg maatte tage min skindkjole paa, uagtet vi skreve den 1ste Julii, og satte mig i Læ mellem to Klippestykker, hvor jeg saaledes med en Ravai under mig istedetfor Soghapude fortærede min Frokost med den herligste Appetit, og istemmede ved Viinbægeret med de Andre Nordal Bruns her saa aldeles passende Vers: “Boer jeg paa det høie Fjeld.”

Paa *Storhougen* ligger den saa kaldte *Bisperøse*. At den har

faaet dette Navn efter Biskopperne, som paa deres Visitation i Justedalen have, med andre Reifende, holdet her deres Rasttime, synes at ligge i selve Benævnelsen, men fra hvad Tid Navnet har taget sin Begyndelse, er ubekjendt; thi intet Menneſte her veed af flere Biskopper at ſige, der før mig have vovet ſig paa denne beſværlige Reife, end Nordal Brun, ſom i Aaret 1806 forſøgte paa og fuldendte lykkelig denne Vandring, dog med det let tilgivelige Løfte — aldrig at komme der mere! Denne Viſperøſe ſkulde efter Frokoſten beſigtiges. Det var en ſimpel ſteendysſe, ikke engang ſtor nok til at fortjene nogen Opmærkſomhed. Imidlertid, ſaaſom Brun havde i ſin Tid lagt ſin ſteen i den, ſaa maatte jeg og lægge min; og nu blev Selſkabet, under megen Gammen, enigt om at bære ſammen af de omliggende ſtene ſaa mange i Dysſen, at den omſider hævede ſig pyramidalſt og anſeelig i Veiret, og blev til et Tegn, der end langtfra faldt tydeligen i øiet. Vore ſtydsbønder, og min Bernt iſær, lode ſig denne ſag være høilig magtpaaligende. Man ſkuer fra denne Høide af langs ned igjennem Fremdalen i Syd, og hen til Iisbræerne i Nord. For Reſten er alt vildt, og uformet, ſom fra ſtabelſens Tid.

Efter en ubetydelig ſtigning gif vort Ridt nu jævnt henover Fjeldets Ryg * 2) til Vigelandſbroen, og derfra til Gaarden Vigeland, hvor ſtydsſkiftet er. Vi fik her nye Hefte, og toge med dem Nedſtigningen fat. Men denne var værre end Opſtigningen, og tilmed langt farligere. Det gaaer ned over ſvabjerge (Gladbjerge), hvor Heſten kan ikke fæſte ſikker Fod, og Bradſtyrtingerne ere ſkrækkelige. Jeg gif den ſtørſte Deel af Veien, og havde maattet gaae den hele, om ikke min Heſt havde beſiddet en elſtværdig Færdighed i at gaae ned over hine Gladbjerge, uden at falde paa Næſen. Denne Færdighed beſad Provſt Qvales Heſt i mindre grad, og faldt derfor paa et ſted hvor det viſtnok havde været raadeligere for Rytteren at ſtaa af. Faldet ſkulde heller ikke have bekommet Provſten vel, om ikke Præſten Abel, der gif tilligemed mig, havde været ſtrag ved Haanden. Nedenunder os ſaae vi fra Fjeldet af Juſtedals-Elven fare frem i Dybet med en utrolig Hurtighed, og vi nærmede os den nu alt mere og mere. Endelig kom vi trætte og dampende ned. Elvens Vand er ganſke graat

og uflart. Den kommer fra Bræerne, og det søndermalede Qvarts, som den fører derfra med sig, betager Vandet sin Klarhed. Hele Justedalen kan ansees som en eneste Elverende, der blot har nogle Grønninger paa de steder, hvor Elven ikke løber, eller hvor den ikke har forandret sit Løb, men dette gjør den, til skade for de arme Bøner, fast aarlig, og efterlader sig store Grusbaner under denne Omskiftning. Vi reed over nogle af disse store og lange Baner, der ligge fulde af smaa runde Geschieber, alle næsten af Gneis eller Granit. Men Granitens mægtigste Bestanddeel her er Qvarts. Derfor findes alle Bredderne af Elven op til høit op paa Fjeldsiderne fulde af dette Qvartsstøv, som vare de puddrede; thi Elven stiger mangen Gang saa høit, at den sædvanlige Passage aldeles affkjæres, og da maa den, som er i veie, klavre saa godt han kan op igjennem Fjeldene.

Omtrent $\frac{1}{4}$ Miil fra Præstegaarden er Dalen saa smal, at Vandet her trænger sig med frygtelig Magt frem imellem Klipperne, og danner et skjønt Fossfald. En stor steen ligger midt i Løbet, og denne er fast udhulet, som en Jettegryde af Geschieberne, som Elven fører med sig og lader hvirvle sig derinde. Stolt er dette syn fra Fossebroen af, og malerisk det overhængende buskrige Fjeld; men usikker synes Broen selv at være, og brast den, saa var man her uden Redning. Naar man har passeret denne Broe, saa kommer man paa den anden Dei, som gaaer fra Justedalen gjennem Goupne ned til Røneid.

Præstegaarden ligger ret romantisk paa en Grønning, som Elven omslynger. Den er liden, men ret peen. Tæt ved ligger Kirken, som efter de Documenter jeg har for mig, synes sidst at være bygget Aar 1660, da Tøger Jensen var Præst i Justedalen. Den er liden, og af Træ.* 3) Paa dens Kirkegaard fandt jeg 3 gamle Grav-Kors* 4) af Klæbersteen, omgivne af en Cirkel, i hvis Rand det synes som om Indskrifter havde været indgravne, men som nu af Tiden ere, formedelst stenedes Blødhed, udslettede. Om Cirkelen eller Hjulet ligge paa den ene og den ziirligste af dem 3 Knapper, i en Afstand af 90° fra hinanden. De ere omtrent $\frac{3}{4}$ Allen i Diameter, og hvile paa Fodstykker, der lade til at være afbrufne. I ælde naae de langt fra ikke op mod Korsene i Eivindvig og Fragmenterne af samme i Ladvig. Det kunde

de da heller ikke, saasom Justedalen, efterat den ved den sorte Død (i Midten af det 14de Aarhundred) var bleven reent folketom, blev som Kongens ødemark først i Midten af det 16de Aarhundred igjen opryddet og bebygget. Sagnet om Justedals-Rypen er bekjendt af Holberg og Ramus.

Det var mig umuligt at være Jordens største bekjendte Sisbræ saa nær, uden dog at see noget af den, og derved at skaffe mig et Begreb, blev det end svagt, om dette 12 til 14 Mile lange Sis-Ocean, der begynder ved Lodals-Raaben og ender ved Fjærlands-Fjorden i Syd, men ved Olderfjorden under Indvigens Præstegjeld i Nord, og over hvis størknede Bølger Mennesker (audax Japeti genus) ikke tage i Betænkning at vove sig milelange Veie, skjøndt, Døden lurar i hver en Revne. En Arm, blandt de mange, af stordals- eller Justedals-Bræen er Nigards-Bræen, som ligger 1 Mil fra Justedals Præstegaard. Tidhen blev en Reise bestemt til den 4de Juli.

En deilig skyfri Himmel hvælvede sig over os, da vi i Morgenstunden sadde omkring vort Frokostbord ude i Gaarden, beskinne af en venlig Sol, som her under denne Glætscher-Verdens Kulde følte saare qvægende. Kl. 8 stege vi til Hest. De mange Bugtninger, som den uregjerlige Justedals-Elv gjør i sin uregelmæssige Gart, ved hvilken den hænger fastt Alt, hvad der af flad Mark ligger mellem disse Klipper, gjøre mange Broer fornødne. Man passerer strax en saadan, naar man reiser ud fra Præstegaarden, og længer hen kommer man forbi, dog ikke over, en sand Teufelsbrücke, Høgebro 3: Høibro kaldet. Den svarer til sit Navn. Naar man er kommen denne forbi, faaer man snart, til Høire, vie paa Gededals-Fossen, et Vandfald, som i 3 Grene styrter ned over en himmelhøi lodret Fjeldvæg, der seer ud som om den var høllet ned igjennem et Indslyk af Klippen, og hvis midterste Vandstraale vilde tage sig skjønt ud, dersom den havde den Masse af Vand, som den ene sïdestraale har, eller om alle tre Grene samledes i den til en eneste Vandcolonne, hvilket var ved Konst ikke vanskeligt at foranstalte. Nu rider man et langt Stykke igjennem en venlig Older- eller Drekkov * 5) nede i Dalen, og seer til høire sïde høit oppe i Fjeld-Horizonten Spøtegen, men til Venstre lige saa høit Berset-Bræen, to

Bræer, hvis Sneechrystaller glimrede i Solskinnet. Længere hen saae vi græssende Hjorder udi et Krat, som er opvoget mellem de af Elven opfaste Grusdynger. Over *Krondals-Elven*, hvis muddrede Vand forkynder, at den kommer fra Bræerne, ligger atter en Djævlebro; og nu viser allerede *Nigards-Bræen* sig. Man passerer endnu en Bro, *Melvirs-Broen*, ved hvilken to *Glætscher-Floder* forene sig, en mindre, der kommer fra *Nigards-Bræen* og flyder med blaaligt kalkagtigt Vand, og en større, som kommer fra den store *Justedals-Bræ*, af hvilken *Nigards-Bræen* er en Arm, høiere mod Norden, og som flyder med graaligt aldeles plumret Vand; og nu ligger *Nigards-Bræen* i sin hele Majestæt lige for øiet.

Jeg mindes ikke, at nogen *Uabenbaring* i Naturen, af de mange herlige store Scener, den i saa riig *Overflødig*hed fremstiller for *Menneskets* øie, har gjort det dybe *Indtryk* paa mig, som synet af denne *Bræ*. Om en kold *Gysen* overfoer mig, eller om *Blodet* strømmede mig til *Hovedet*, det erindrer jeg ikke nu; men dette erindrer jeg grant, at *Taarerne* stode mig i øinene, og at jeg aldrig med dybere og helligere *Følelse* havde tilbedet *Gud* i hans *Gjerninger*. *Helvetiens* *Glætschere* saae jeg mangen Gang *afbildede*, og troede at fatte dem; men at jeg ikke havde fattet dem, det følte jeg nu. Her laa en bred og dyb *Dal* for mine øine, fyldt med en *Sismasse*, som ligger der i *stikkelse* af et midt under *Bølgernes* *Rullen* ved *Allmagtens* *Tryllestav* med *Get* *størknet* *Hav*, hvis *Bevægelser* man synes endnu at kunne skimte i den *fjerne* *Horizont!* —

Nix jacet, et jactam nec sol pluviaëque
 resolvunt,

Indurat Boreas, perpetuamque facit.

Ovid.

Ustumpet paa sin nederste Rand i en Høide af omtrent 20 til 30 Fod holder dette *Sishav* ud imot en stor og viid *Forgrund* af 1726 Fods *Længde* *6), der ligner et *Museum* af *Forverdenens* *Ruiner*. Disse *Bræernes* *Forgrunde*, hvis hele *Ureal* de selv havde i *Fortiden*

indtaget og bedækket, men som nu indeholde Bjerger af Grus og Geschieber og uhyre Granitblokke, som de have skudt foran sig, og efterladt i det de traf sig selv tilbage, kaldes i det gjængse Sprog Vorrer. En saadan mægtig Vorr ligger udbredt foran Nigardsbræen, og vidner om, hvad Vælde og hvad Omfang den har havt, ligesom Gjeldenes afragede sider, skarvenaasen imot Nord og Rampen imod Syd, tilkjendegive forrige Hvide, der nu er over 200 Fod mindre* 7). Angaaende Nigardsbræens Af- og Tiltagen maa jeg i øvrigt henvise til Bohr.

Ikke langt fra Bræen ligger Gaarden Elvetrog, hvis gjestfrie Eier Claus ikke aleneste bød os ind, og satte et Fad Mælk for os paa Bordet i sin rummelige høiløftede Høgstue, men gjorde sig og, da han hørte, at vi vilde op paa Bræen, færdig til at føslas;h;ge os. Han tog Braadder og Reeb med sig, og anførte nu vor Caravane paa denne frygtelige Fart. Tit de yderste Grusdybninger, der betegne Vorrrens Grændse, kunde vi ride; men her stege vi af, og maatte begynde Vandringen til Fods, og vogte vore Trin over dette Hav af rullende Geschieber, der lignede Bunden af et udtørret Ocean, hvis yderste Rand en ny og frodig Vegetation allerede befrandsede. Efter lang Tid og megen Møie kom vi over dette Tohu Babohu, og stode nu for Bræen, der prangede i sin Forgrund med colossalske Monumenter, som Vidner om dens Fordums storhed. Her fandt vi Sisstøtter, vel 30 Fod høie, i coniske, cylindriske og pyramidaliske Former, isoleret staaende foran Bræens Rand, og herlig glimrende i Solskinnet. Bræeranden var næsten fort af Jord og Støv og Grus, som Vinden har ført derop, og som siden har fastnet sig i Sissforpen. At komme op over denne steile Rand, var heel vanskeligt; dog fandt vi et sted, hvor en underliggende Granitblok, som vi maatte klavre op paa, tjente os til skammel, fra hvilken vi kunde svinge os op paa Bræen.

Nu stod jeg paa et Ishav 1063 Fod over Vandspeilet. Bistnok har jeg været i langt høiere Regioner, men aldrig følt, hvad jeg følte her i denne vidunderlige Verden hvor Forstyrrelsens Fragmenter laae i chaotisk sammenblanding paa den ene side af mig, og hvor jeg paa den anden side med øiet kunde følge en heldende Sismasse i en

strækning af $1\frac{1}{2}$ Mil, paa det strøg hvor denne Bræ allerede er forenet med den uhyre stordals-Bræ. Vandringen opad Bræen var ikke vanskelig, thi Isfkorpen var ikke slynderlig glat. Ret oprømte i findet vandrede vi nu opad den sakraaliggende Glade, omtrent 7 til 800 Skridt. Her fandt vi en Fordybning i Bræen, som kom os vel tilpas. Vinden, som kom fra Bræens Krone, var skjærende og kold; denne Glætscher-Dal syntes at tilbyde os Ly for Vinden, og derfor leirede vi os alle i den.

Vi havde allerede i Morgenstunden hilset denne blide og solvarme Dag, under dens kjære Betydning, som vor elskte Kronprindses Fødselsdag. Her vilde vi, i denne isolerede men høie og herlige Isverden, feire den i stille Simpelt, imedens den i Hverdags-Verdenen feiredes med Pomp. Viin og Bæger var til den Ende medbragt. Jeg foreslog skaalen, i det jeg nævnede den for os Alle glædelige Anledning til samme; Bægeret fyldtes, og vi leirede os i Ring, for at tømme det efter hinanden, med ønsket om vor Oscars og hans Elsktes fremtidige Held. Da tilbød Præsten Aabel sig at synge et Vers, som han væbliffet forhen havde nedskrevet. Han sang:

“See Oscarsdagens straale brydes
Paa Fjeldets evig faste Is.
Mens gamle Norges Sønner frydes
Bed stolte syn paa festlig Viis!
Med hævet sands de Blikket vende
Hift over østens Klipper ud,
Og Hjertets varme Bøn opsende:
Held Oscar og hans hulde Brud!”

Vi gjentog den sidste Linie i Chor, og saa drak vi alle den kjære skaal, og raabte et langt tredobbelt Hurra, saa Bjergenes Echo svarede os igjen; og ingensteds, det troer jeg endnu, er Oscars-Festen feiret stoltere paa denne Dag, end her imellem den evige Is's Ruiner, af os 7 Normænd. — Nu satte vi os ned i Fordybningen en stund, og vandrede saa høiere op paa Bræen, som Claus fortalte os var der.

Dens sider lyfte i det deiligste Himmelblaat. Vi saae Vandet *8) nede i dens Dyb, men Bunden kunde vi ikke see. Naar disse Revner ere om Vinteren eller Foraaret skjulte med Snee, da ere de yderst farlige; og man fortalte, at for ikke længe siden skal en ung Bondekarl, som i Følge med to ældre vilde gaae over Justedals-Bræen til Nordfjord, være falden ned i en saadan Revne, men uden at naae Dybet blev han fiddende paa en Affats nede i Svælget. Hans Kammerader kunde ikke, af Mangel paa Toug, komme ham strax til Hjælp; og medens de langt borte maatte hente dette, og forsyne sig med andre Redningsredskaber tillige, gif Matten hen, og de kom først den følgende Dag tilbage. Med svagt Haab nærmede de sig atter Revnen, men hvor forundrede og glade bleve de, da de saae Drengen sidende i samme stilling, hvori de havde forladt ham, uskadt og tyggende paa Mad, som han havde faaet ud af sin Skræppe. Rebet blev nedhidset, og Drængen blev frelst.

Nu gif vi ned igjen, efterat vi havde mættet vort Blik med synet af dette uoverseelige Sishav; og nede i Bræens Forgrus botaniserede vi. Vi fandt her en Mængde Alpeplanter, der blændede øiet med deres glødende Farver, i hvor fortrykte de end syntes af Temperaturen. Herligt stod og Bygget, i Vinterens Nabostab, paa Elvekrogs Marker *9). Vor Vandring til og fra Bræen havde medtaget $2\frac{1}{2}$ Time. Vi drak atter Melk hos Claus, sagde ham et kjærligt Farvel, og kom Kl. 5 om Eftermiddagen tilbage til Justedals Præstegaard.

Paa Faaberg, den øverste Gaard i Justedalen, skal, saa fortalte man mig, findes en Hule, riig paa skjønne Bjergchrystaller, men som nu efterhaanden plyndres, til Legetøi for Børn. Præsten Aabel viste mig nogle af dem, som han eiede. De vare $1\frac{1}{2}$ Tomme brede paa de ubeskadigede sider, men i det Hele ilde medhandlede af en Uborn Hammer. Denne Hule, om hvilken hverken v. Buch, eller Smith eller Naumann eller Bohr eller Keilhau synes at vide noget, fortjente vel at undersøges.

Justedals-Elven fører i sit muddrede kalkagtige Vand et fiint sort Støv med sig, som jeg fandt i Mængde opkastet langs dens Bredder, og som man bruger til Skriver sand. Da jeg forestillede mig, at hiin

Vandets Opmuddring forårsagedes af Quartzgeschiebers Rivning mod hinanden paa Bræens og i Elvens Dyb, saa ventede jeg mig et Præcipitat i Vandet, naar jeg satte det hen. Jeg lod det staae i et Glas i 24 Timer. Vandet havde efter denne Tids Forløb det samme kalkagtige Udseende, men noget Bundfald kunde jeg ikke mærke til. Det sorte Støv lader sig trække af Magneten. skulde det være sønderknuset Mica, som en Bestanddel af Graniten eller Gneisen, der ved en ligedan Rivning affondredes og førtes af Vandet frem? Eller er det Jernpartikler?

Min Tilbagereise fra Justedalen havde jeg bestemt ad den saakaldte *ordentlige* Vei igjennem Goupne ned til Røneid, hvor jeg havde bestilt min Baad. Jeg tænkte denne Vei maate være mindre besværlig; men visseelig jeg bedrog mig! Vel gaar denne Vei ikke saa høit op imod fjerne som hiin, men den gaar fast uden Ophør op og ned i de frygteligste Vinkler, og over de farligste Gladbjerge, der efter en Regn ere glatte som Sis, saa at man, forat undgaae de muelige styrninger, maa staae af og stige paa Hesten igjen vel 20 til 30 Gange, og saa desuden gaae den halve Vei, ofte paa Hænder og Fødder, i de steileste og bratteste Retninger; og dog vilde jeg ikke for Meget have undværet de Naturnydelser, der vare forenede med hine Besværligheder og Farer.

Nl. 8 om Morgenen den 6 Julii forlode vi Justedalen. Vi bleve paa Hesten indtil *Fossebroen*, som vi nu lode ligge til Venstre. Her stege vi af, og valgte os et beqvemt sted, for at tage det Naturmaleri ret i Diebyn, som her viste sig anden Gang og i forhøiet skjønhed for os. Man kan ikke see noget deiligere end det Bjerg, som i den yndigste Gruppering kneiser over denne Bro. *Flintoe* har her hentet en af sine skjønneste Theater-Decorationer. Og nu Fossen med Broen over sig, og den uhyre Granitblof midt i dens Løb, fra hvilken Vandet sprudler i Støv, og den himmelhøie Bjergkuppel, *Vangsen* kaldet, som hæver sig bag hiint blidere og Vegetationsrigere mindre Fjeld — Dette Alt er en af Alpeverdenens mest tryllende Fremstillinger.

Justedals-Elven med sit plumrede Band fulgte os troligen. Veien var taalelig den første Miil, til *Myklemhyren*, der ligger paa en

af de største Sletter, som den egenraadige Elv har tilladt Justedalen at beholde, og har en skjøn Olderskov langs Elvens Bredder. Men nu begyndte en stigning, hvis Lige i Brathed jeg vel kjendte, men hvis Farlighed for den ridende Mand, eller for den fløvbærende Hest, jeg aldrig har seet. *Haukfløven* (Høgfløven, Høvikfløven) kaldes den Aas, som man nu skal sætte over. Vi stege alle af. Hestene gik uden Fører den vandte sti — sti? Nei, der var hverken sti eller Veie at see; Alt var en eneste sporløs Converitet af Fladbjerg, hvor enkelte Fordybninger i Fjeldet gave Hestene, som klogeligen gik i Sikkerhed, et usikkert Fodfæste. Jeg ventede hvert Dieblif at see dem falde; men nei, de stode. Dog skulde de vanskeligen have staaet, hvis Regnen havde glasseret disse Bjerger. Man viste ogsaa her, til min Forfærdelse, et sted, som kaldes *Præstekone-Spranget*, hvor en stakkels Præstekone skal engang være styrtet udover med Hest og Alt, og omkommen i Elven.

Vi kom endelig op paa det høieste af Aasen; og herfra tog Myklemhyren sig herlig ud. Den ligger nede i Dalen, som den skønneste engelske Park, igjennem hvis Sletter og smaaskove Elven slynger sig i de mest afvejlende Bugtninger, og sætter allevegne større eller mindre Grusholmer af i sit løb.

Aasen er en halv Mil over, op og ned ad Bakke, over Fjeldstier og steentrapper, som ere frygtelige formedelst det svælgende Dyb ved siden, og mod hvilke, i Fare og Besværighed at regne, Gildrestredene i *Haffløe* * 10) have Intet at betyde. Vi maatte af klogskab gaae her fast den hele Veie, og kom saaledes til *Alsno*, en Gaard hiinsides Aasen, efter hvilken en ny Aas, som vi atter fik at bestige, kaldes *Alsno-Aasen*. Veien fandt vi her af samme Natur, som den forrige, men steentrapperne paa Skræningen af Fjeldet ud imod Afgrunden vare lagte med saa megen Orden og Omhyggelighed, at Veien blev heel sikker, ja næsten magelig at gaae, i hvorvel jeg ikke under alt dette vilde betroe mig til nogen Hest paa den, thi et Fald eller en Snublen kunde let føre til den visse Død. Dette Anlæg, skylder den dristige og forstandige Bonde, *Hans Leermo*, sin Tilværelse, og er priist over hele Bygden af Enhver, der kjendte den gamle Veis utrolige Besværighed. Visstnok maa man ogsaa, i sammenligning med den øvrige

Vasfage i disse Egne, rose det, ligesom man maa studse ved Tanken om hvad Rjæmpekræfter der have hørt til at frembringe af deres Leie og at nedlægge paa stien disse uhyre steentrin. Naar man er kommen Nafsen nedover, seer man en Glætscher-Elv pludselig styrte frem i fossende Fart, og atter skjule sig bag et Fjeld i Baggrunden. Den kaldes *Leerdals-Elven*, af Gaarden *Leermo*, som ligger tæt herved, og hvis usædvanlig gode og oeconomisk rigtige Behandling giver strax, saasnart man har betraadt dens Enemerker, et høit og behageligt Begreb om dens forstandige Eier. Det var *Hans Leermo*. I hans Huus vilde vi hvile os; og han ventede os endog med gjæstfri og uforstilt Længsel. Vi kom ind i en stor og lys og reenlig stue, men traf den brave Hans liggende der paa Sygeleiet. saa havde han ligget siden forrige Vinter. sin helbred havde han mistet ved sine Vandringer over Bræerne, dem han havde gjentaget 21 Gange i sit Liv; thi han havde, blandt flere Eiendomme, endeel i Søndmør, som han fra Tid til anden saae til. Paa disse Vandringer var han formodentlig bleven forkjølet over Maven, hvilket saa let er en Følge af de korte Veste, som Bønderne her bruge, der under Gangen glide op, og efterlade lige ned til Beenklæderne en Aabning, som Bræernes skjærende Luftstrøm og Kulde gjennemtrenger. Denne Bonde har læst meget. Det var en Lyst at høre Resultaterne af hans funde Dømmekraft og hans mange Erfaringer. Under 27 Aars Egteskab med sin første Kone havde han avlet 20 Børn, og med den sidste, nu levende, eet Barn, en deilig liden Dreng paa 6 Aar, som deels stod ved hans seng, med Omhed og Kjærlighed i Diet, deels lagde sig i sengen hos ham, og som han holdt saa inderlig meget af. Af de ældre Børn havde han blot 7 i Live, men alle gifte. "Ingen af mine Døttre er bleven 20 Aar gammel, førend hun allerede var gift," sagde Hans med et Slags glad Stoltthed.

Jeg talte ret længe, og ret meget gjerne med denne Mand, men jeg var saa usigelig træt af Reisen, og saa gjennemvaad af Sveed, at jeg ængstedes endog for under dette atter at blive kold. Jeg satte mig derfor paa et træffrit sted ved Bordet, med Haanden under Kind, og fik mig nogle Minuters Blund, hvorefter jeg følte mig styrket. Vor gode Vertinde bar imidlertid kostelige Retter frem paa Bordet; men

mig havde Udmattelsen betaget al Madlyst, og jeg drak i det sted et Bæger Viin, som jeg lod Hans dele med mig, og som han tog gjerne imod. Efter et Par Timers Ophold forlode vi Leermo, og det ahnede mig, da jeg gav Hans det sidste Haandtryk, at jeg snart vilde faae at høre om hans Død. Dette blev og Tilfældet denne Vinter. Multis flebilis occidit. Fred og Hæder over hans Minde! —

Eigeover for Leermo, paa hiin side Elven, ligger et høit og herligt Fjeld, med flad Ryg, som fulgte os paa venstre Haand, skjøndt i forskjellige Bøininger, lige ned til Søen. Man kaldte det *Havaasbruni*. Fra dette Fjeld nedstyrter i en Høide af henved 2000 Fod, om mine Rejsefæller ellers have Ret, den høieste Foss, og den brillanteste i sine Former, som jeg i mit Liv har seet. Den heder *Ryefossen*. Efterat have glædet mig i lang Frastand over dens herlige Fald, steg jeg, da jeg kom den nær, af Hesten, gif igjennem Skoven hen mod Elvebredden, for at trænge saa dybt som mulig ind i dens skjønhed. Nu stod jeg lige over for den. Hvilket syn! Den vælder ud over Fjeldets høieste Tinde, som fra skyerne af styrter sig fra Høiden ned, i flere Affatser, skjøndt uden synderlig riig Vandmasse, og grener sig, og samler sig atter over en bred Klippe, hvor den falder som et vidt udbredt Lagen, og deler sig saa omsider i mange smaa Sølvstiber, der glide ned i Elven. Det er en Pragtfos. Var dens Vandmasse stor nok til at danne en eneste Colonne, der kunde skyde sig ud over Affatserne, og saaledes naae Elven i et eneste Fald, saa vilde den være en af de mærkeligste paa Jorden, skjøndt det store i Billedet da maaske opslugte dens nærværende maleriske Bude.

Intet kan lignedes med *Fjeldenes skjønhed* her i *Goupne*, et Annerfogt under Lyster, hvad enten man seer hen til deres Høide, eller deres Former, eller deres Vegetations-Righed, eller deres Colorit, eller deres imponante steile Bægge. Det stolteste, jeg i sidste Henseende har nogentid seet, er den store lange høie lodrette Fjeldvæg, som man har paa venstre side, i en strækning af $\frac{1}{4}$ Miil, nærved Røneid. Ornen selv finder ikke en Udkant til at bygge sit Rede paa, uden der hvor Forvitringen har løsrevet de enkelte colossale Granitblokke, der nu ligge ved Fjeldets Fod.

Fra Leermo til Røneid er 1 Miil, som man, i hvor bratte og frygtelige Bakkerne end monne være, dog reiser med mindre Fare og Engstlighed, fordi Veien er mindre steenhaard, og Præcipicerne ere færre. Smidlertid troer jeg dette, at den, som har reist til Justedalen, det være sig over storhougen eller gennem Goupne, skyer ikke lettelig nogen anden Reise i Bergens stift, for Besværlighedens eller Farenes skyld.

Vi kom Kl. 6½ til Røneid, hvor de allerede i 6 timer hadde ventet os med Baaden. Træt var jeg, men efterat have faaet skiftet Linned og Klæder, og druffet en Kop varmt Theevand, følte jeg mig særdeles styrket og vel.

Der er fra Gjestgiveriet i Røneid et stykke over en Slette ned til Stranden, det reed vi, indtil vi naaede Baaden, som laa bag et Bjerg, længere hen imod Marisjæren. Her paa Strandbredden fant jeg, under Fjeldets Fod, en mægtig Blok, der udmærkede sig ved sin røde Farve. Jeg tog den næiere i Diesbyn, og fandt den nyreformig, isprængt med Glimmer og Svovelskis, og der laae Lameller neden om den af Graphit, af hvilke jeg har foreviist Prof. Esmark, under hans senere Ophold i Bergen, en prøve. Flere stene af samme Slags laae ved siden af den, skjøndt ikke saa mægtige som denne, af hvad jeg troer den indeholdt, nemlig — Jernmalm i riig Mængde. Mærkeligt er det, at lige over for, i Engdalen, Sønden for Goupne Kirke, ere der endnu Spor af Smelteovn og Jernverk, hvortil Myrmalm skal have været ført i fordums Tid. Men Engdalen har ikke været beboet siden den Sorte Død, og er det af pur Fordom endnu ikke, uagtet det skal være en herlig Engstrækning, hvor gode Landbrug kunde etableres, istedenfor at den nu blot bruges til Sætergang. Ogsaa for den sags skyld var det skade, at Hans Leermo døde; thi hans Agt var det, saasnart Udskiftning hadde fundet sted, at foregaae i denne Henseende med godt Exempel, og at bygge og boe i Engdalen. Da hadde alle Lodseiere sikkert gaaet efter.

Kl. henimod 11 om Aftenen kom vi tilbage til Dale Prestegaard, og — endt var Justedals-Reisen.

*1) Efterat jeg havde nedskrevet disse faa Bemærkninger over Justedalen, kom mig en Beskrivelse over samme for Die fra Aaret 1750 af Matthias Foss, som var Sognepræst der, udgivet 1802 med Anmærkninger af nu værende Justitiarius Berg i 2det Bind af Chaarups Magazin for Dan. og Norges Beskrivelse Sid. 1-44. Naar Forfatteren af denne Beskrivelse fortæller, at Justedal (Ljustedal, af Berg vist rigtigheden udledet fra Ljuster eller Lyster, altsaa Lysterdalen) har været et Annerfogn under Goupne, og grunder denne Formening paa et interimistisk Rescript af Stiftsøvrigheden under 16 Martii 1636, da har han formodentlig feilet; thi af et senere Resc. af Jens Bjelke under 28 Oct. 1636, samt flere yngre, synes det vist, at Kongen ikke har ratificeret hiint.

*2) Dette Fjeld ligger 2276 Fod over Bandspeilet.

*3) Denne Kirke ligger, efter G. Bohrs Opgave i hans interessante Bemærkninger "om Sisbræerne i Justedalen og om Lodals-Raabe" (i det 1820 i Christiania udfomne 4de Hefte af Blandinger eller Læsning for begge Kjøen) 621 Fod over Havet.

*4) Foss siger 1. c. S. 27 meget naivt: "Det er et rart Exempel Nogen døer (her);" saa man skulde troe, der gaves dem, som kunde holde Stand imod Døden. Imidlertid beviser Kirkegaard og Ministerialbog og Erfaring, at ogsaa her "alt Kjød er Høe," om Indbyggerne end virkelig ofte naae en høi Alder.

*5) Betula Ulnus Lin.

*6) See Bohr paa anførte Sted.

*7) Sammesteds.

*8) Vand finder man ofte i smaa Fordybninger paa Bræernes Overflade, og det frister den Tørstige med sin Klarhed og Reenhed; men man gjør vel i at staae Fristelsen imot; thi det foraarsager ved sin overordentlige Kulde en Hævelse i Munden, som let kan blive farlig.

*9) Allerede Bohr har bemærket, at man ved Bræerne kan staae med den ene Fod i den hvite Vinter, og med den anden i den grønne

Sommer. Det er saaledes et Særsyn at see Bønderne under Sommerens og Høstens Markarbeider, naar disse forefalde i Nærheden af Bræerne, iførte fuld Vinterdragt. De klæde sig da, endog i den strengeste Hede, i Skindtrøier, for ei at være udsatte for farlige Følger af den Snøe og Kulde, som kommer fra Bræen. Thermometret stod efter Bohrs Jagttagelser den 8 Julii 1819 paa 34° Varme i Solen, og 21° i Skyggen; og dog maatte man samme Dags Morgen og Aften lægge i Ovnen!

*10) Lagtet det her vel ikke staaer paa det retteste Sted, saa vil jeg dog ikke undlade at bemærke, at Gildresfredene ligge, efter Bohrs Beregning, 715 Rhinl. Fod over Vandspeilet. Om Hautkaafen ligger høiere eller lavere, er jeg ikke i Stand til at sige.

Budstikken.

Et Ugeblad af statistisk-økonomisk og historisk Indhold.